

АНТОНОВА Ольга Валеріївна,

канд. наук з держ. упр., доц., вчений секретар,

доц. каф. держ. упр. та місц. самоврядування ДРІДУ НАДУ

КЛІМОВИЧ Вікторія Миколаївна,

заст. нач. відділу дистанційного навчання та інформатизації

упр. з навч. та метод. роботи ДРІДУ НАДУ

СУСПІЛЬНИЙ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглядається морально-етичний аспект суспільного впливу на формування публічної служби в сучасній Україні. Аналізуються світоглядні підвалини професійної поведінки публічних службовців, особливості професійної спадковості в умовах раціоналізації управлінських процесів. Досліджуються напрями суспільного впливу на формування публічної служби через суспільну інтеграцію, соціальний дискурс щодо моральної осудності та впровадження інституту позитивної відповідальності, демократичної громадянськості.

Ключові слова: публічна служба, професійна поведінка, професійна спадковість, раціоналізація управлінських процесів, суспільна інтеграція, дискурс, моральна осудність, інститут позитивної відповідальності, громадянськість.

Antonova O. V., Klimovych V. M. Society's influence on formation of public service in modern Ukraine: moral-ethical aspect

The moral-ethical aspect of society's influence on formation of public service in modern Ukraine is considered. Worldview principals of professional behaviour of public servants, specific features of a professional heredity under the rationalization of administrative processes are analyzed. Directions of society's influence on formation of

public service by public integration, a social discourse concerning moral responsibility and implementation of positive responsibility institute, democratic civicism are researched.

Key words: public service, professional behaviour, professional heredity, rationalization of administrative processes, public integration, discourse, moral responsibility, institute of the positive responsibility, civicism.

Постановка проблеми. Принципи гуманізму для державної служби, служби в органах місцевого самоврядування як основних складових публічної служби закладені в конституційному положенні «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [16, ст. 143]. Найвищим обов'язком кожного державного службовця є визнання, дотримання та захист законних прав та свобод людини і громадянина, тому громадська дія державного службовця – це досягнення постійного балансу, розумної гармонії державного, суспільного та особистого в рішеннях та діях; державних, громадських, приватних й особистісних інтересів.

Глибокі системні перетворення, що нині відбуваються в Україні, серед іншого вимагають від представників сучасної публічної служби бути орієнтованими на позитивні результати, поєднуючи в собі культуру співучасті в розробці управлінських рішень та професіоналізм у їх виконанні, а також вміти враховувати існуючі управлінські традиції, звичаї, повільність та інерційність державно-управлінських перетворень. Підвищення рівня легітимності влади уможлиблюється внаслідок безпосередньої причетності громадян до творення і функціонування влади, віри в те, що це – їхня громадянська влада – ними створена і їм служить. Дух громадянськості в державних службовців має бути невіддільним від поваги до чинного законодавства, що можливо забезпечити за допомогою суспільного впливу на формування публічної служби в морально-етичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В умовах переоцінки цінностей та зміни ідеалів у суспільному управлінні XXI ст. тема формування активної громадянськості в Україні стає однією з пріоритетних. Адже громадянськість як ціннісно-смісловий стрижень національної свідомості і професійної поведінки людини безпосередньо впливає на способи демонстрації та реалізації громадських

інтересів, здійснення суспільного впливу на управлінські процеси в суспільстві та державі. Серед сучасних дослідників слід відзначити роботи А. Авраменко, А. Вихруща, Р. Гурової, В. Житнєва, Н. Загоренко, М. Козій, І. Мар'єнко, Л. Кузнєцова, П. Рогачова, Р. Ігнатовської, В. Котирло, В. Лисовського, А. Парафіло, О. Поліщук, В. Поплужного, Г. Філіпчука та ін.

Ключова властивість етики та моралі – оцінювальність – протиставляє добро і зло, справедливість та несправедливість. В умовах глобалізації та соціальних системних трансформацій етика та мораль особистості, особливо професіонального управлінця, набувають раціональності, а фактично соціально обумовлюють використання теорії прагматизму або утилітаризму у сфері державного управління. У такий спосіб можна говорити про доцільність застосування у професійній діяльності у сфері публічної служби таких понять, як прагматизм дії (в умовах конкуренції та ринку – одноразовість вигоди, що іноді виявляється в окремій корупційній дії) та прагматизм правила (для державного службовця як виконавця сервісної функції держави – реалізації розподільчої політики виробленого суспільством блага для всіх, а також у стратегічному плануванні суспільного розвитку, що не виключає і системну корупцію, корупційні схеми). Слідуючи думці Г. Гегеля щодо держави як всезагальної свободи та блага [5, с. 260], сучасна теорія державного управління пропонує поглянути на неї як виконавця сервісної функції, пов'язуючи її зі справедливим розподілом благ у суспільстві.

Постановка завдання. За таких обставин на пріоритетне місце виходять ідеї комунікативної практичної (дискурсивної) філософії, що в повсякденному житті набувають форм реалізації через визначення процедур переконання, перемовин, демократичного обговорення і спілкування, залучення елементів культури співучасті у прийнятті управлінських рішень, особливо місцевого значення для визначення стратегічних орієнтирів розвитку. Саме в цьому й полягає зовнішня та внутрішня обумовленість суспільного впливу на прийняття управлінських рішень, визначення пріоритетних завдань та проблем місцевого розвитку, формування саме інституту публічної служби в Україні в умовах системних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою складовою процесів демократичного обговорення є реалізація соціального впливу професійними групами (асоціаціями, об'єднаннями тощо), територіальними колективами (громадами), що

також визначається і родинною прив'язкою до території (конкретно-історичний період, родинна пам'ять, соціальні зв'язки та відносини, соціально-генетична пам'ять). Подібне відзначають і британські науковці щодо соціального статусу у вигляді освіти, прибутків, рівня добробуту, виду діяльності, здоров'я (так зване соціально-родинне наступництво). Крім того, науковці вказують на те, що цей зв'язок став більш помітний, ніж у доіндустріальну епоху й передається через культуру родини, соціальні зв'язки, на генетичному рівні [34]. Також можна говорити про зв'язок у професійній діяльності, тобто про професійну спадковість та механізми її підтримки, і в цьому контексті пошук шляхів подолання негативних ознак системної поведінки, професійної поведінки.

Дуже цікавим видається в цьому контексті поєднання таких речей, як процеси суспільної інтеграції, цілісності та єдності суспільства з моральною осудністю особистості та формуванням механізмів колективної відповідальності. На нашу думку, це безпосередньо пов'язане з раціоналізацією життєвого світу, способу життя, поведінки та світогляду. Вітчизняний дослідник комунікативної філософії А. М. Єрмоленко вважає, якщо в традиційному суспільстві (державно організованому) держава уособлює собою організацію, у якій концентрується діяльність з управління цілим суспільством, то модерному (капіталістичному) суспільству притаманні децентралізація і розподіл управління між різними системами діяльності. Ці функції деполітизуються й передаються недержавним субсистемам. Капіталістична економічна субсистема закріплюється, передусім, завдяки грошовому механізму управління, який, виникаючи в системі господарювання, поширюється на всі інші системи й перебирає на себе функції управління суспільством. Така експансія грошового механізму неможлива без вивільнення його від нормативного контексту «життєвого світу» [10, с. 113].

Ускладнення суспільства, його комплексність пов'язані з раціоналізацією сенсу в цілому. Так, ми можемо говорити про діяльність, спрямовану на результат, та діяльність, зорієнтовану на взаєморозуміння, що не може не відобразитися на соціальних підсистемах науки, права, моралі, культури, державного управління. Отже, функціональна спеціалізація впливає на спосіб життя соціальних і професійних груп, їх сприйняття реальності й, відповідно, її трансформації, що втілюється в певних типах професійної поведінки, у тому числі у сфері публічної служби.

Сучасна діяльнісна орієнтація цінностей виводить на перший план інструментальні цінності, які часто підмінюють абстрактні нормативні цінності, випускаючи їх у життя вже як самоціль існування людини, знижуючи при цьому рівень моральної культури. Більше того, ми можемо говорити про заміну на рівні професійних груп нормативних цінностей інструментальними, про що останнім часом свідчить практика ставити це в провину професійним групам державних службовців (прикордонна служба, митна служба, інспекції, фіскальна служба, посадові особи місцевого самоврядування і т. д.). Причини виникнення такої ситуації в українських реаліях слід шукати не тільки в об'єктивних та суб'єктивних обставинах, але й у рівні розвитку, еволюції соціальних відносин, інституцій, зв'язків, соціальних підсистем. Відомий дослідник раціоналізму М. Вебер розглядав цю проблему як формальну (встановлені, фіксовані норми) та матеріальну (практика) раціоналізацію [4].

Інший німецький філософ Ю. Габермас акцентує увагу на відокремлення площин культури, суспільства, особистості за критеріями форми та змісту [28–32]. У площині культури слід говорити про відрив традиції від конкретного змісту реальності, з яким вона тісно переплетена у світогляді. Зміна поглядів на традиційні, усталені зв'язки на мережеві (від родини до професійної діяльності) без прив'язки до одного сенсозначущого ядра обумовила згорання традиції до рівня формальних елементів – понять, абстрактних цінностей. На нашу думку, доцільніше вести мову про розрив традиції щодо соціального способу передачі інформації, на кшталт у кожного «власна» правда, яка на фоні масовості культури та поведінки (вбудовані «шаблони») переростає в модні тенденції поза основним життєво-професійним сенсом (генералізація цінностей – масова культура – штучне середовище – віртуальне середовище – відрив від реальності). Подібне відбувається у здійсненні державного впливу: сформувалося шаблонне уявлення про його здійснення, відповідність формальним вимогам та формальному контролю як абстрактним цінностям-ознакам його виконання. Якраз тут виникає питання дотримання та виконання традиційних приписів у вигляді законів, нормативно-правових документів, не підкріплених механізмами та ресурсами для їх реалізації.

Формування певного стійкого професійного інтересу обумовлює зміну світогляду й типовості професійної поведінки під тиском створення, оновлення абстрактних цінностей, а саме – їх повернення в практичну площину. Відповідно

відбувається перехід від мовчазної (пасивної) згоди (згода на підставі приписів) до перемовин, обговорення «власної» істини, яку пропонує й поділяє більшість і щодо реалізації якої необхідно виробити, запропонувати механізм втілення спільними зусиллями. Ідеться про формування активної громадсько-життєвої позиції в професійній діяльності, яка набуває значення як рушій соціального прогресу і в цьому контексті суспільної цінності, і професії, підтвердженої соціальним статусом та затребуваністю на саме ці вміння, знання, навички тощо.

Потенціал раціоналізації управлінських процесів у цьому сенсі актуалізується в напрямі повернення до сенсозначущих цінностей з абстрактного рівня до реального, практичного, повсякденного, але за принципами поточного, системного й безперервного використання з урахуванням стратегічного життєвого національного проекту в межах держави. І цією функцією має опікуватися не тільки держава в особі її інститутів, державна служба зокрема, але й суспільство – інститути громадянського суспільства, активна громадськість, органи місцевого самоврядування, органи самоорганізації громадян тощо. Мова йде про децентралізацію функцій держави, а не тільки повноважень, передача їх на місцевий рівень, ближче до людей, їх представників не тільки з легалізованим статусом. Іншими словами, відбувається впровадження змісту принципу публічності в управління через децентралізацію, делегування повноважень, функцій суспільству, соціальним групам, професійним групам.

На рівні суспільства формуються загальні принципи координації діяльності, які відрізняються від принципів, сформованих у контексті життєдіяльності професійних груп публічних службовців. У сучасному суспільстві функціонують абстрактні принципи правопорядку й моралі, які слабо пов'язані з конкретними життєвими формами діяльності. Особливі (партикулярні) ціннісні орієнтації, безпосередньо пов'язані з цілераціональністю, втілюються в комунікативній раціональності [12; 23]. Координація зусиль задля взаєморозуміння в такому тлумаченні може бути замінена комунікаціями. Вони уможливають поєднання роз'єднаних системної (державне управління як соціальна підсистема управління) і соціальної (суспільно бажане, очікуване бачення майбутнього) інтеграції. З огляду на вищезазначене можна констатувати, що соціальна обумовленість виходить з-під впливу життєвої практики, а комунікації уможливають досягнення спільних цілей.

У площині особистості слід говорити про пізнання, що виникає в процесі спеціалізації, втрачаючи зміст культурного знання через конкретизацію мислення. Саме на рівні особистості формується уявлення про негайну «здобич» у вигляді грошей, влади, впливу. Проте це не звільняє від сенсонаповнення перспективи подальшого розвитку. Саме на цьому етапі починає діяти ідея суспільного прагматизму або утилітаризму правила. Втілена в нормах спілкування із подібними утилітаризм правила створює перспективу й надає життєвого сенсу особистості завдяки суспільній затребуваності, відстоювання думки громади, участі в розробці й виконанні спільних рішень, обов'язкових для виконання всіма.

Такий вплив на координацію діяльності уможлиблюється через інституцію громадськості (публічності), де норми та цінності обговорюються, а не надаються у вигляді традиції. Вітчизняний науковець А. М. Єрмоленко стверджує, що «...тенденція вивільнення від нормативних приписів взагалі становить загрозу для суспільного ладу, коли в координації діяльності переважає орієнтація на становище інтересів» [10, с. 115]. Отже, системні механізми вивільняються від соціальних структур, які забезпечують соціальну інтеграцію. Як наслідок, виникає системна криза.

Взаєморозуміння в результаті обговорення, набуваючи самостійності щодо традиційних нормативних контекстів, трансформується в мережу посередників, позбавляючи традиційні нормативи ціннісного змісту й замінюючи їх інструментальними цінностями – грошима й владою, наділяючи їх символічним значенням (генералізація сенсу). Вони збільшують розрив між соціальною діяльністю та взаємодією, заснованою на згоді щодо цінностей, і витісняють її інструментальними цінностями, координуюча функція яких ґрунтується на цілераціональності (стратегічній раціональності). Гроші та влада перетворюються на систему діяльності, що має на меті не досягнення порозуміння, а слугує засобом стратегічної дії.

Саме здатність людини до моральної оцінки (самоконтроль) та розширення кола учасників зі створення нових фундаментальних цінностей, їх унормування щодо тлумачення під час розвитку суспільства створює нові форми внутрішньої взаємодії. Так, М. Вебер вважав, що держава стає єдиним джерелом права на насильство, санкції, покарання, монополізуючи право на насильство та примус [4]. Сучасність

свідчить про необхідність легітимації такого права, необхідність санкціонування громадською думкою і розгляду його як угоди між державою, суспільством та особистістю. У цьому аспекті слід згадати теорію справедливості американського дослідника Дж. Роулза, згідно з якою існування держави є виправданим, доки його вважають справедливим [26].

Інструментальність морально-етичного знання (як практичної філософії) обумовлена її властивістю до практичного вирішення конфліктів, навіть їх попередження. Філософ К. Апель вважав, що спільне обговорення охоплює не тільки ухвалення, але й згоду щодо наслідків, побічних ефектів морального, правового, політичного характеру [1]. Визначальну роль у цих процесах має відігравати об'єктивна доцільність та ціннісно-нейтральна відповідальність (абсолютні морально-етичні цінності). Так, німецький соціолог М. Вебер виокремлював етику переконань (етика принципів) та етику відповідальності (соціальні наслідки, наслідки для подальшого розвитку відносин між соціальними групами, інституціями, інститутами) [4], вважаючи їх інструментами в тому числі соціалізації та створення умов для вільного волевиявлення.

Створення механізмів колективної відповідальності або формування інституту позитивної відповідальності являє собою рефлексивний механізм прийняття рішень. І тут є сенс говорити про солідарну відповідальність у вирішенні спільних справ. Пасивна або активна роль громадськості полягає в «продукуючому проекті» сучасності як рушійної сили в розвитку суспільства [12, с. 165]. Основною ідеєю життя людини можна визначити «відкритий проект», де буття постає свободою духа (як абсолютні категорії), а соціальна реальність пов'язана зі стратегією та реалізацією життєвого проекту. Ціннісне наповнення життєвих проектів особистостей уможлиблює і збільшує вірогідність впровадження кросс-гуманізму в усі сфери діяльності, а соціальне проектування наповнює конструктивним змістом.

Моральна свобода, самодіяльність, самореалізація, самовизначення, пов'язані з усвідомленням моральної необхідності, морального вибору, переконання в істинності, а також реалізацією морально вільною людиною свідомо та добровільно власних моральних цінностей, не вступаючи в суперечність із загальними моральними настановами, приписами [12, с. 183]. Усе це може бути втілено завдяки краудсорсингу в публічному управлінні. Покладаючись на вибір зацікавлених

учасників, їх потреби, звернення до них за допомогою залучення їх на громадських засадах, запрошення поділитися ідеями щодо поліпшення якості процедур, послуг, фактично можна провести оптимізацію управлінських структур за потребами користувачів, споживачів. Вільні від фіксованої ролі в структурі управління, вони реалізуються в «людино-орієнтованих проектах» у сфері державного управління.

Одним із таких проектів може стати громадянськість у професійній діяльності публічних службовців. З огляду на базові ідеї поняття «громадянськість» визначається як:

- готовність і здатність громадянина до активної участі у справах суспільства й держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав та обов'язків [7];
- фундаментальна особистісна якість, висока моральна якість, яка полягає в обов'язку служити суспільству [25, с. 34];
- різновид базової соціальної настанови, що виражається в готовності і здатності особистості свідомо брати на себе обов'язки й відповідально дотримуватися законів і вимог держави [13];
- предметно-соціальна цінність та провідний атрибут розвитку суспільства та духовної особистості [16, с. 7];
- надзвичайно ефективний засіб, що спонукає й активізує державницьку діяльність населення, тому державні утворення різних народів у різні історичні періоди були зацікавлені у формуванні цієї важливої психологічної риси своїх громадян [24];
- форма реальної участі населення у функціонуванні публічної влади та інститутів громадянського суспільства, здійснення громадського обов'язку, а також мобілізаційних здібностей, спрямованих на усунення соціального дискомфорту [22].

Феномен громадянськості тісно переплетений з морально-етичними категоріями, перебуваючи в площині громадянських цінностей і особистісних якостей, схильностей. Більшість авторів розглядають розвиток громадянськості крізь ціннісно-змістовне світосприйняття, спрямоване на розвиток людини-громадянина, який сповідує гуманістичні, культуuroстворюючі принципи, засоби, форми взаємодії з навколишнім світом. На нашу думку, формування громадянськості відбувається в процесі соціалізації особи-громадянина через систему суспільних відносин і виховання. У Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку

української державності громадянськість визначається як «фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що має культурологічні засади» [17]. Потреба в постійному вдосконаленні громадянськості як своєї соціально-психологічної якості людської поведінки перебуває в тісному взаємозв'язку з потребою утвердження громадянського суспільства, що є одним із показників рівня його демократичності.

Визначення Е. Гідденса описує властивості громадянськості як «сукупність правил і ресурсів, що сприяють виробництву/відтворенню соціальних інститутів, «зафіксованих» у часі і просторі» [6, с. 68]. Американський дослідник Дж. Зевін, говорячи про зв'язок патріотизму та критичного мислення, дійшов висновку, що громадянськість є здатністю людини критично оцінювати як ситуацію в суспільстві в цілому, так і рішення уряду зокрема. Такий підхід передбачає можливість для особистості робити власний вибір, заснований на знанні, освіченості, патріотичності. Громадянськість і демократія широко використовуються для виправдання всіляких переконань, цінностей і звичаїв: від контролю за використанням зброї до права на його носіння, від цензури до ліцензування, від елітарності до егалітаризму [11].

Громадянськість, за визначенням І. М. Руссу, – це не лише переконання, але й активна життєва позиція, активне відстоювання власних життєвих переконань, а також відповідне до них ставлення [27, с. 39]. Практика свідчить, що в демократичному суспільстві громадянськість є необхідним наслідком державницького систематичного, методично та концептуально обґрунтованого, позаідеологічного впливу на всі верстви населення. Практика такого впливу є поширеною в багатьох західних країнах, вона є запорукою збереження демократизму та стабільності.

Громадянськість виявляється через усвідомлення того, що від громадянина залежить доля його країни. Компонентами громадянськості є: патріотизм, моральність, громадянські знання та вміння, соціальна активність. При цьому А. Колодій вважає, що від патріотизму до громадянськості пролягає значний шлях розвитку особистості, її соціалізації, формування того масштабу, на якому особа перетворюється на члена суспільства і громадянина держави: сильного, зацікавленого в розвитку держави, здатного на громадянську позицію в захисті власних прав та прав співвітчизників, на патріотичну позицію в захисті своєї країни [15, с. 48].

Свідченням значної потреби суспільства в розвитку громадянськості є прийняття в травні 2006 р. Європейської хартії активної громадянськості [9]. Серед важливих пунктів документа – право на професійний діалог. Згідно з положеннями Хартії автономні організації громадян (АОГ) у своїх відносинах з державними посадовими особами або представниками закладів, наділених відповідною кваліфікацією, мають право на ведення діалогу й співробітництво. У свою чергу, державні заклади повинні забезпечити доступність для АОГ державних службовців, у компетенцію яких входять питання, пов'язані з роботою із громадськістю.

Параметри суспільного діалогу в розвинених країнах світу збігаються з критеріями демократичності державно-управлінського процесу. Для їхніх моделей державного управління є характерним перехід від традиційної бюрократії до більш гнучких форм задоволення потреб споживача послуг та розширення можливостей місцевих органів влади у вирішенні соціально-економічних проблем. Ці моделі є носіями певного діалогічного потенціалу, що реалізує принцип симетричності та автономності суб'єктів взаємодії в державному управлінні. Комплексна реалізація нових форм забезпечує таке функціонування механізмів державного управління на всіх рівнях, що відповідає засадам успішної розбудови громадянського суспільства та демократизації державного управління [18].

Такий діалог необхідний для формування громадянськості в обох сторін громадянського діалогу – у громадян та державних службовців. Що стосується перших, важливим кроком на шляху формування європейської громадянськості німецькі дослідники визначають розвиток громадянськості на місцевому рівні. Це, на їхню думку, дозволить людям бути самими собою і водночас відігравати важливу роль у європейських співтовариствах, не впливаючи при цьому на будь-яку частину власної ідентичності. У цьому випадку європейське громадянство стало б основою для того, аби заохочувати людей, дозволяти їм розвивати національні інтереси. Науковці пропонують нові підходи до формування європейської громадянськості з урахуванням динамічної й складної природи європейського громадянського суспільства. Зокрема, ідеться про створення зрозумілих для громадян правил і процедур для політичних та інших форм участі, розвиток компетенцій громадян як здатності розв'язувати конфлікти. Дотримання певного демократичного курсу необхідно й уряду. У більшості сучасних демократичних держав для громадян

створені можливості прямого доступу на рівні прийняття рішень центральної влади, що стосуються їхнього життя. У наших сучасних системах плюралістичної демократії участі позитивним вважається така, що не підриває основи суспільства та політичної системи. Іншими словами, революційна діяльність не вважається актом громадянськості [33, с. 39].

У Раді Європи розроблені програми для формування, так би мовити, «європейських громадян», які, зокрема, стосуються набуття знань щодо політичних та правових систем, навичок участі в таких системах та конструктивної поведінки, компетенцій, необхідних для активної участі в громадському житті, у тому числі й європейському. Формування громадянськості передбачає, насамперед, інтенсивне підвищення в суспільстві рівня політичної культури, здатної об'єднати в собі політичну компетентність, гнучкість мислення, толерантність, відмову від індивідуального та групового егоїзму [20].

Навчання «демократичній громадянськості» є одним із головних напрямів діяльності Ради Європи, яка розглядає його як інструмент для зміцнення активної громадянськості одночасно з демократичною культурою на всій території Європи шляхом формування активної громадянської позиції щодо сфери публічного управління, вирішення громадських справ не тільки на території громади, району, області, регіону, але й усієї держави. За ініціативою Ради Європи 2005 р. був проголошений Європейським роком громадянськості, а 2013 р. – Європейським роком громадян. Мета цих заходів – зробити так, аби європейську громадянську ініціативу люди сприймали як засіб захисту їх інтересів, а неурядові організації брали активну участь у розробці й популяризації європейських громадянських ініціатив.

Важливим фактором формування та розвитку громадянськості українського суспільства є, насамперед, формування громадянськості у представників публічної влади. Спираючись на розроблений в акмеології підхід, структуру системи регуляції професіоналізму, громадянськість можна подати як сукупність компонентів: мотиваційних (позитивне ставлення до країни проживання і прагнення до досягнення успіхів у професії на благо суспільству й державі); когнітивних (знання про професійну етику і державні професійні стандарти); гностичних (здатність до рефлексії власної професійної і громадянської позиції); регулятивних (сформоване почуття професійного і громадянського обов'язку); емоційно-вольових (здатність до

морального співпереживання іншим людям, емоційного співвідношення з позицією громадян своєї країни); оцінним (здатність ставитися до себе й оцінювати себе як громадянина, члена громадянського суспільства) [8, с. 122]. Тож з актуальним професійним становленням особистості в суспільстві все виразніше формується позиція, що припускає необхідність громадянського становлення й розвитку [19, с. 471].

Висновки. Становлення висококваліфікованих фахівців є досить складним і тривалим процесом та включає в себе як саму підготовку державних службовців, так і безпосередню діяльність у сфері державної служби. Формування культури доброчесності, вважає Т. Василевська, процес, до якого залучені представники влади як особистості. Через культивування й виховання у представників бюрократії громадянських чеснот виробляється здатність державної влади співпрацювати з громадянським суспільством, краще розуміти інтереси народу, запобігати зловживанням службовим становищем [3, с. 148]. Сформованість громадянськості дозволяє особистості відчувати себе юридично, соціально, морально та політично дієздатною. Серед її основних рис науковці виділяють моральну й правову культуру, що виявляється у відчутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, повазі й довірі до інших громадян та державної влади. Слід розрізняти рівні розвитку громадянської відповідальності особистості, серед них:

– активна громадянська позиція (високий рівень громадянської відповідальності), яка характеризується соціальною ініціативою, сформованістю цілісних та системних знань про ідеї громадянського суспільства; відповідальним ставленням до виконання своїх обов'язків; вимогливістю до себе та інших; високим рівнем розвитку самосвідомості, становленням унікальної творчої індивідуальності (Я-громадянин, Я-патріот, Я-член громади, колективу);

– громадянська позиція репродуктивного рівня (середній рівень громадянської відповідальності) характеризується знанням і відповідальним ставленням до прав і обов'язків, знанням і дотриманням правил поведінки, наявністю елементарних уявлень про цінності громадянського суспільства, розвиненим прагненням знайти своє місце в житті, хоча активна громадянська позиція стосовно діяльності і вчинків інших членів суспільства, самостійність та ініціатива виявляються не завжди;

– пасивна громадянська позиція (низький рівень розвитку громадянської відповідальності): розрізненість елементів громадянської позиції; людина має загальне уявлення про ідеї громадянського суспільства, розпливчате уявлення про цінності громадянського обов'язку та громадянської відповідальності; низький рівень громадської активності; низький рівень розвитку самосвідомості; відсутність адекватної «Я-концепції»; соціальне поведіння індивіда детермінується актуальною ситуацією [2, с. 41].

Серед шляхів легітимізації діяльності місцевих органів виконавчої влади слід виокремити залучення громадськості до процесів вирішення проблем місцевого значення, визначення правових умов та інструментів громадської участі на кожному з етапів управлінського циклу державної політики [21, с. 13]. Ключовим напрямом сучасного етапу розвитку української демократії має стати повернення суспільству віри в ефективність демократії та її інститутів, надання йому можливості впливати на процеси, що відбуваються в країні, розвиток різних форм самоорганізації та політичної участі. Для збереження цієї позитивної тенденції першочерговим завданням для органів державної влади та вітчизняної науки державного управління є пошук інструментів суспільного впливу на розвиток публічної служби. Українське суспільство потребує державних службовців, які відчують відповідальність за розвиток країни і за події, що в ній відбуваються, які не відокремлюють себе, своє майбутнє від перспектив країни.

Список використаних джерел

1. **Апель К.-О.** Трансформація філософії / К.-О. Апель ; пер. с нем. В. Куренного, Б. Скуратова. – М. : Логос, 2001. – 339 с.
2. **Бичко О. В.** Психологічні засади формування громадянської відповідальності (від теорії моделювання до теорії реалізації) / О. В. Бичко // Вісн. Чернігів. держ. педагог. ун-ту. – Сер. «Психологічні науки». – 2009. – Вип. 74. Т. 1. – 280 с.
3. **Василевська Т. І.** Етичні виміри громадянськості державного службовця / Т. І. Василевська // Публічне управління: теорія та практика : електрон. зб. наук. пр. – 2011. – № 1(5). – Режим доступу : www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-1/doc/3/05.pdf.

4. **Вебер М.** Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер. – К. : Основи, 1998. – 534 с.
5. **Гегель Г.** Філософія права / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
6. **Гидденс Э.** Устроение общества: очерк теории структуризации / Э. Гидденс. – 2-е изд. – М. : Академ. проект, 2005. – 528 с.
7. **Громадянськість** // Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 2 / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голов. редкол.) [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Режим доступу : leksika.com.ua/17600323/legal/gromadyanskist.
8. **Деркач А.** Акмеология : учеб. пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с. – (Сер. «Учебное пособие»).
9. **Европейская хартия активной гражданственности.** – Режим доступа : eurobelarus.info/eaea/.
10. **Єрмоленко А. М.** Комунікативна практична філософія : підручник / А. М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
11. **Зевин Дж.** Столкновение разных подходов к понятию о гражданственности: трудности развития у учащихся критического мышления. – Режим доступа : www.ug.ru/old/civicold/book3/6.htm#1.
12. **Зеленкова И. Л.** Этика / И. Л. Зеленкова. – Минск : ТетраСистемс, 2001. – 368 с.
13. **Ігнатівська Р. В.** Громадянськість як ціннісна якість особистості / Р. В. Ігнатівська // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон : Херсон. держ. ун-т, 2009. – Вип. 54. – С. 145 – 150.
14. **Козій М. К.** Громадянськість – проблема педагогічна, актуальна та соціально цінна : навч.-вихов. посіб. / М. К. Козій. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 276 с.
15. **Колодій А.** Національна єдність і патріотизм як чинники національної безпеки / А. Колодій // Національна безпека України : конф. укр. випускників програм наук. стажування у США (16 – 19 верес. 2004 р.). – К. : Стилос, 2004. – С. 39 – 61.
16. **Конституція України:** прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : зі змінами Закону України від 21 лют. 2014 р. № 742 // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 11. – Ст. 143.

17. **Концепція** громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Інформ. зб. МОН України. – 2000. – № 2. – С. 2 – 4.
18. **Крутій О. М.** Діалогова взаємодія органів влади та громадськості як умова демократизації державного управління : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Крутій О. М. ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2010. – 36 с.
19. **Лукашевич О. М.** Громадянськість як результат громадянського розвитку особистості: психологічний дискурс / О. М. Лукашевич // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. К-ПНУ ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – 2014. – Вип. 24. – С. 467 – 477.
20. **Мишаткина Т. В.** Этика гражданственности в негражданском обществе / Т. В. Мишаткина. – Режим доступа : iph.ras.ru/uplfile/ethics/RC/ed/kaunas/mish.html.
21. **Ничта Н. Л.** Психологічний ресурс оптимізації взаємодії місцевих органів виконавчої влади з громадськістю : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Ничта Н. Л. ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. – Л., 2014. – 20 с.
22. **Парафило А. Л.** Гражданственность в философско-правовом измерении : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.08 / Парафило А. Л. – Ростов н/Д, 2011. – 20 с.
23. **Петренко Е. Л.** Философия социального / Е. Л. Петренко. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 160 с.
24. **Поліщук О. С.** Історичні аспекти розвитку громадянськості особистості / О. С. Поліщук // Проблеми гуманітарних наук : наук. зап. ДДПУ. – Дрогобич, 2007. – № 14. – С. 122 – 129.
25. **Поплужний В. Л.** Громадянськість і вікові аспекти її розвитку / В. Л. Поплужний // Рідна школа. – 1994. – № 11. – С. 33 – 35.
26. **Ролз Дж.** Теория справедливости / Дж. Ролз. – Новосибирск : Изд-во Новосибир. ун-та, 1995. – 535 с.
27. **Руссу И. Н.** Воспитание гражданственности у учащихся общеобразовательной школы / И. Н. Руссу. – Кишинев ; Штешнца, 1976. – 239 с.
28. **Хабермас Ю.** Вовлечение другого: очерки политической теории / пер. с нем. Ю. С. Медведева ; под ред. Д. А. Скляднева / Ю. Хабермас. – М. : Наука, 2001. – 417 с.

29. **Хабермас Ю.** Демократия. Разум. Нравственность / Ю. Хабермас. – М. : Наука, 1992. – 176 с.
30. **Хабермас Ю.** Моральное сознание и коммуникативное действие / пер. с нем. под ред. Д. В. Складнева, послесл. Б. В. Маркова / Ю. Хабермас. – СПб. : Наука, 2000. – 380 с.
31. **Хабермас Ю.** Проблема легитимации позднего капитализма / Ю. Хабермас. – М. : Праксис, 2010. – 272 с.
32. **Хабермас Ю.** Философский дискурс о модерне : пер. с нем. / Ю. Хабермас. – М. : Весь Мир, 2003. – 416 с.
33. **Baustelle Europa: Europäische Bürgerschaft und Jugend.** – T-Kit No7. – Straßburg, 2003. – 106 s.
34. **Social** status more strongly inherited than height // Business Standard. – November 18, 2014. – Access mode : www.business-standard.com/article/news-ians/114111.

List of references

1. **Apel K.-O.** Transformatsiya filosofii / K.-O. Apel ; per. s nem. V. Kurenogo, B. Skuratova. – М. : Logos, 2001. – 339 s.
2. **Bychko O. V.** Psykholohichni zasady formuvannia hromadianskoi vidpovidalnosti (vid teorii modeliuvannia do teorii realizatsii) / O. V. Bychko // Visn. Chernihiv. derzh. pedahoh. un-tu. – Ser. «Psykholohichni nauky». – 2009. – Vyp. 74. T. 1. – 280 s.
3. **Vasylevska T. I.** Etychni vymiry hromadianskosti derzhavnogo sluzhbovtisia / T. I. Vasylevska // Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka : elektron. zb. nauk. pr. – 2011. – № 1(5). – Rezhym dostupu : www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-1/doc/3/05.pdf.
4. **Veber M.** Sotsiologhiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka / M. Veber. – K. : Osnovy, 1998. – 534 s.
5. **Gegel G.** Filosofiya prava / G. Hegel. – М. : Myisl, 1990. – 524 s.
6. **Giddens E.** Ustroenie obschestva: ocherk teorii strukturatsii / E. Giddens. – 2-e izd. – М. : Akadem. proekt, 2005. – 528 s.
7. **Hromadianskist** // Yurydychna entsyklopediia. V 6 t. T. 2 / redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (holov. redkol.) [ta in.]. – K. : Ukr. entsykl., 1998. – Rezhym dostupu : leksika.com.ua/17600323/legal/gromadyanskist.

8. **Derkach A.** Akmeologiya : ucheb. posobie / A. Derkach, V. Zazyikin. – SPb. : Piter, 2003. – 256 s. – (Ser. «Uchebnoe posobie»).

9. **Evropeyskaya** hartiya aktivnoy grazhdanstvennosti. – Rezhim dostupa : eurobelarus.info/eaea/.

10. **Yermolenko A. M.** Komunikatyvna praktychna filosofiia : pidruchnyk / A. M. Yermolenko. – K. : Libra, 1999. – 488 s.

11. **Zevin Dzh.** Stolknovenie raznykh podhodov k ponyatiyu o grazhdanstvennosti: trudnosti razvitiya u uchaschihsya kriticheskogo myshleniya. – Rezhim dostupa : www.ug.ru/old/civicold/book3/6.htm#1.

12. **Zelenkova I. L.** Etika / I. L. Zelenkova. – Minsk : TetraSistems, 2001. – 368 s.

13. **Ihnatovska R. V.** Hromadianskist yak tsinnisna yakist osobystosti / R. V. Ihnatovska // Pedahohichni nauky : zb. nauk. pr. – Kherson : Kherson. derzh. un-t, 2009. – Vyp. 54. – S. 145 – 150.

14. **Kozii M. K.** Hromadianskist – problema pedahohichna, aktualna ta sotsialno tsinna : navch.-vykhov. posib. / M. K. Kozii. – K. : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2004. – 276 s.

15. **Kolodii A.** Natsionalna yednist i patriotyzm yak chynnyky natsionalnoi bezpeky / A. Kolodii // Natsionalna bezpeka Ukrainy : konf. ukr. vypusnykiv proham nauk. stazhuvannia u SShA (16 – 19 veres. 2004 r.). – K. : Stylos, 2004. – S. 39 – 61.

16. **Konstytutsiia** Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 cherv. 1996 r. : zi zminamy Zakonu Ukrainy vid 21 liut. 2014 r. № 742 // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2014. – № 11. – St. 143.

17. **Kontseptsiiia** hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti // Inform. zb. MON Ukrainy. – 2000. – № 2. – S. 2 – 4.

18. **Krutii O. M.** Dialohova vzaiemodiia orhaniv vlady ta hromadskosti yak umova demokratyzatsii derzhavnoho upravlinnia : avtoref. dys. ... d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.02 / Krutii O. M. ; Khark. rehion. in-t derzh. upr. – Kh., 2010. – 36 s.

19. **Lukashevych O. M.** Hromadianskist yak rezultat hromadianskoho rozvytku osobystosti: psykholohichnihnyh diskurs / O. M. Lukashevych // Problemy suchasnoi psykholohii : zb. nauk. pr. K-PNU im. I. Ohiiienka, In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – 2014. – Vyp. 24. – S. 467 – 477.

20. **Mishatkina T. V.** Etika grazhdanstvennosti v negrazhdanskom obschestve / T. V. Mishatkina. – Rezhim dostupu : iph.ras.ru/uplfile/ethics/RC/ed/kaunas/mish.html.

21. **Nychta N. L.** Psykholohichniy resurs optymizatsii vzaiemodii mistsevykh orhaniv vykonavchoi vlady z hromadskistiu : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.02 / Nychta N. L. ; Lviv. rehion. in-t derzh. upr. – L., 2014. – 20 s.

22. **Parafilo A. L.** Grazhdanstvennost v filosofsko-pravovom izmerenii : avtoref. dis. ... kand. filos. nauk : 09.00.08 / Parafilo A. L. – Rostov n/D, 2011. – 20 s.

23. **Petrenko E. L.** Filosofiya sotsialnogo / E. L. Petrenko. – M. : Izd-vo RAGS, 2008. – 160 s.

24. **Polishchuk O. S.** Istorychni aspekty rozvytku hromadianskosti osobystosti / O. S. Polishchuk // Problemy humanitarnykh nauk : nauk. zap. DDPU. – Drohobych, 2007. – № 14. – S. 122 – 129.

25. **Popluzhnyi V. L.** Hromadianskist i vikovi aspekty yii rozvytku / V. L. Popluzhnyi // Ridna shkola. – 1994. – № 11. – S. 33 – 35.

26. **Rolz Dzh.** Teoriya spravedlivosti / Dzh. Rolz. – Novosibirsk : Izd-vo Novosibir. un-ta, 1995. – 535 s.

27. **Russu I. N.** Vospitanie grazhdanstvennosti u uchashihsya obscheobrazovatelnoy shkoly / I. N. Russu. – Kishinev ; Shteshntsa, 1976. – 239 s.

28. **Habermas Yu.** Vovlechenie drugogo: ocherki politicheskoy teorii / per. s nem. Yu. S. Medvedeva ; pod red. D. A. Sklyadneva / Yu. Habermas. – M. : Nauka, 2001. – 417 s.

29. **Habermas Yu.** Demokratiya. Razum. Nravstvennost / Yu. Habermas. – M. : Nauka, 1992. – 176 s.

30. **Habermas Yu.** Moralnoe soznanie i kommunikativnoe deystvie / per. s nem. pod red. D. V. Sklyadneva, poslesl. B. V. Markova / Yu. Habermas. – SPb. : Nauka, 2000. – 380 s.

31. **Habermas Yu.** Problema legitimatsii pozdnego kapitalizma / Yu. Habermas. – M. : Praxis, 2010. – 272 s.

32. **Habermas Yu.** Filosofskiy diskurs o moderne : per. s nem. / Yu. Habermas. – M. : Ves Mir, 2003. – 416 s.

33. **Baustelle** Europa: Europäische Bürgerschaft und Jugend. – T-Kit No7. – Straßburg, 2003. – 106 s.

34. **Social** status more strongly inherited than height // Business Standard. – November 18, 2014. – Access mode : www.business-standard.com/article/news-ians/114111.